

## Træer

*Træ*, oldnord. *tré*, oldeng. *treow*, af indoeuropæisk herkomst, svarende til sanskrit *daru*, *dru*, græsk *dryis* (jf. *dryade*), og sprogligt beslægtet med *trug* og *tjære*.

Iflg. den nordisk-germanske mytologi blev det første menneskepar skabt af træer: manden *Askr* og kvinden *Embla* (elm?) (1), på Bornholm siges endnu han om asken og hun om elmen (2). »Kunstnerne har gennem tiderne... lige fra de oldnordiske myters tid sammenlignet mand og træ, og selv den enfoldigste har forstået mennesket i træets skikkelse. Rødder og fødder, stamme og krop, grene og arme, kviste og fingre, krone og hoved; blade = hår og knopper = øjne« *Villy E. Risør* (3).

Et træ kunne gå omkring og kigge ind af vinduet (jf. *hyld* s. 185); en kvinde var så klog, at hun talte med træerne på kirkegården og altid vidste forud, når nogen i sognet skulle dø (4).

*Kyllingetræet* i kastellet ved Rønne blev måske opkaldt efter Thorvald Hansen Kylling; et stort træ på Christiansø kaldes *Pluggen*, af *plugg* = prop i ølanker (5). Arbejderne plejede at spise deres medbragte mad ved *Pandekagetræet* ved Mehlbek, Kr. Steinburg (6). Set fra jernbanen Odense-Middelfart lignede trægruppe ved gård på Båring bakke en gammeldags barnevogn og blev derfor kaldt *Barnevognen* (7).

*Folk og Flora* omtaler 893 navngivne træer (trægruppe = 1 træ), nemlig 372 ege (41,7 %), heraf 32 grundlovsege, 306 bøge (34,2 %), 55 hvidtjørne (pesttjørne ikke medregnet), 39 græner, 26 linde, 14 pile, 12 aske, 10 hestekastanier, 8 popler, 8 elme, 8 æbletræer, 7 birke, 4 fyrretræer, 3 pæretræer, 4 ahorn, 1 taks, ene, thuja (cypress), lærk, hassel, avnbøg, valnød, ægte kastanie, vedbend og *hyld* samt 8 »træer«. De 390 (43,6 %) blev opkaldt efter personers navn, fag, embede etc., 173 efter udseendet, 125 efter voksestedet; 107 skyldes lokale traditioner, 53 overtro og skik, 45 navne har anden eller ukendt oprindelse.

LITTERATUR: (1) 716 85f; 112 498,513; (2) 449 1933,17f; (3) 774 101; (4) 891c 2,1843,144,283; (5) 148 10,23,521; (6) 614 343; (7) 107 1969.

### SKÆBNETRÆER, BRANDTRÆER M. M.

Det har sine steder været skik at plante et træ efter det første barns fødsel, således på N Lange land (1), eller for hvert barn i familien (Åbenrå 1800-t; 2).

Et træ, som ejeren holder særligt meget af, vil visne, når han (hun) dør (3); når det visner og tørrer ind, gør han det også, til det grønnes igen (SSlesvig; 4). Kammerråd Mentz i Gilleleje brugte tømmer af et træ, han plantede, til sin ligkiste, hvori han daglig sov middagssøvn (o. 1850; 5). Et par må ikke gifte sig før det har plantet et dusin gavntræer, »og for hver arving, som Herren giver os, må vi sætte 6 eller 8 stykker træer« (Holsten o. 1780; 6). Inden karl og pige kunne få tillysningsseddel hos præsten, må han først dokumentere at have plantet 12 træer, antallet blev senere nedsat til ét pr. barnefødsel (Frederiksborgeggen; 7) sml. bøg bd. 2 s. 24f. Landets første præst eller biskop skal ligge begravet under et træ ved Hedeby kirkes kor, SSlesvig (8).

En kone på Stevns ofrede flæsk til et træ i skoven (9). Døde lam skulle lægges op i et træ, så blev de øvrige lam ikke syge (Falster o. 1850; Odsherred; 10).

Et helligt og fredet træ var *Helledys på Jødeland* i Bakkendrup NVSjælland, det brændte ved lynnedslag (11); *De hellige Træer* har stået i Lunds skoven, Åsum sogn Fyn (12).

Det er alm. overtro at afværge uheld med slag med finger eller kno mod træ (»bank under bordet«), oprindeligt vel en påkaldelse af dets åndevæsen.

Over hele landet har man fredet visse træer, især på høje; hvis de beskadiges eller fældes kommer sygdom, ulykker etc., i adskillige tilfælde nævnes, at underjordiske væsener bor ved dem (13).

Den som beskadigede et helligt træ uden blade i Rugård skov NFyn, blev straffet, thi her samledes om natten de underjordiske (14). Ingen turde fælde et gammelt træ i lille skov ved Glænø; da man engang begyndte at hugge i det, buldrede det så fælt i jorden, at mændene flygtede langt væk (15). Ved en gård på Helsingeggen NSjælland turde ejeren ikke rydde en busk, fordi en hvid hare var set dansende omkring den om natten (16).

Folk er ofte bange for at fælde enligtstående træer (især tjørne) og sløjfe kæmpehøje; man mener, at det straffes med en ulykke eller sygdom blandt husdyrene (16), se hvidtjorn bd. 3 s. 58ff. Et højt træ på mark ved Eskildstrup MSjælland blev fredet, oprindeligt skulle her have stået to træer, men ejeren lod det ene fælde, og »fra den time af kom der al ulykke over ham og hans hus« (17). Nogle træer på høj i Torpet, Saltum sogn Vendsyssel, måtte ikke røres, en ny ejer

skar nogle grene af til *klover* (bindsler), men da kørerne fik dem på døde de; »det var ellefolk, som boede i den høj« (18). Der kom stor ulykke over ejerens gård, hvis to træer i Avnbøl blev fældet. Nogle træer ved abbed Niels' grav måtte ikke fældes, thi så skete noget slemt (20). Blev

to gamle træer ved Engelsholm, Vejleegnen, fældet eller beskadiget, skulle slottet synke i søen (21). Da en større mur skulle bygges i Jyllinge ved Roskilde, lavede man om på planen; en gammel tro sagde, at den som fjernede det store træ, som stod i vejen ville få en alvorlig ulykke (22).

*Træerne »Adam og Eva« plantet af et forlovet par på Corselitse, Falster. Foto: Dansk Folkemuseum, Brede.*





Høje træer ved gård og hus kan værne mod lynnedslag (Lolland o.a. steder; 23), torden sættes hen i et træ (VSlesvig; 24). Efter en i Sønderjylland og SJylland meget befæstet overtro er bygnings »forbrand« mange steder overført til (»sat hen i«) et træ, fældes det, bryder branden ud, se bl.a. eg bd. 1 s. 315ff, bøg bd. 2 s. 39, men når brandtræet visner og dets sidste safter er opbrugt, er også ilden bundet for alle tider (51).

Fældes et træ ved Hejnstrupgård i Gundsmagle skal den brænde (25) og træerne ved vejen til Nakkebølle, vil gården blive antændt (26).

Når træ ved vejen mellem Ry mølle og byen fældes, skal møllen brænde (27), sml. bd. 2 s. 33. Klog mand havde sat forbrand for gård i Ammesbøl i »kongetræet«, skovens største træ ved hvilket der blev holdt folkefester (28). Hvis træ på mark ved Sjølundgård i Vejstrup sogn fældes, skal gården brænde eller slægten Ravn uddø; Hejls præstegårds brandtræ stod (1936) på fortovet, iflg. sagnet satte pastor Bendix Cramer o. 1740 gårdens brand ind i træet; Dalhavegård i Åstrup blev værnet mod ildebrand af et stort gl. træ ved gavlen (1936; 29). Når et meget gl. træ i Galthoved faldt, skulle Lindagergård brænde (27), det samme blev sagt om gl. hult træ ved Nagbølgård, der brændte 1909, skønt ingen havde rørt træet (30), og om træ i Skanderup Nørgårds have; man fældede det o. 1910, kort efter fængede gnister fra et lokomobil og den ene længe nedbrændte (31). Et træ, uvist hvilket, i haven til Elisabethlyst v.f. Gelballe var gårdens brandtræ (32). Herregården Estrups brand var sat hen i et træ i nærheden, da det blev fældet, brændte gården 1909 (33).

I Fole var en gårds brand sat hen i et træ, man begyndte at hugge nogle grene af og gården brændte (28). Der står et brandtræ i Gabøl (1948; 34); Årø i Lillebælt ville blive brandhærgen, hvis man fældede tre store træer midt på en mark; under Anden Verdenskrig gjorde tyskerne det – få måneder efter brændte ni af øens ejendomme (35). Der har stået et brandtræ i skel tæt ved gård i Sdr. Vilstrup.

Visnede eller blev et træ fældet ved gård i Pughøj, Toftlund sogn, skulle den brænde; sommeren 1935 gik det ud, og gården er brændt efter lynnedslag; ved gården Musvang s.f. Toftlund skal have stået et træ med hensat brand (36); et brandtræ ved Løbækgård er fældet (37). I Hjartbro blev en gård set i forbrand og ilden sat hen i træ i nærheden; ryddet 1840, da en ny gård opførtes (38). Roager kros brand er hensat i ukendt træ n.f. kroen (1929; 39). Et brandtræ nævnes ved og for Schackenborg (40). Når et

brandtræ midt på gårdsplads (eller have?) i Mjolden blev »synet« = set fra øst, skulle gården brænde (41). Tre gårdes forbrand var sat ind i et træ i Søvang, man lod træet stå, da ejerens gård blev flyttet ud fra byen (42). Et fredet brandtræ stod ved gård i Bajstrup, det er fældet og gården brændt; et brandtræ for gård i Stolte-lund blev (o. 1890) holdt sammen med jernlænker (43). Gårds forbrand var sat i et gl. træ i Tingforste, Sdr. Hostrup (44).

Et stort gammelt træ ved Sønderborg Ladegårds dam rummede ilden for den østre længe; blev fældet og kort efter (18/8 1895) brændte laderne (45), sml. ask s. 161. Der har stået et brandtræ ved og for Lindegård i Bådsager (46). En ondskabsfuld mand indsatte ild i nogle enlige træer på Nygård mark, fælder man et af dem, skal ejerens gård brænde (47). Et brandtræ for gård på Kegnæs blev fældet 1926, men gården brændte ikke (48). O. 1750 blev Skovbys ildebrand sat i et havetræ ved byen, iflg. en anden meddelelse skete det o. 1840 (49). Gammelt træ ved gård i Sarup må ikke fældes, så brænder den (50). Et hus ved Augustenborg slot begyndte at brænde og ilden blev sat hen i gl. træ ved palæet, nu véd ingen, hvilket det er (51), sml. eg bd. 1 s. 316 og ask s. 161. Et af tre gamle træer ved Vertemine var gårdens brandtræ, det største faldt for en vinterstorm og gamle folk sagde, at nu ville gården brænde – sommeren efter slog lynet ned og den østre lade brændte (50), sml. ask s. 161. Ved det første hus i Hundsløv på vejen fra Nyled står eller stod et træ med »dagsat« ild for huset (51). Et stort træ ved gård i Stolbro var dens brandtræ, man fældede det alligevel og gården brændte ikke (52). Når det store træ ved Dyndved bygade fældes, brænder alle gårde og huse i gaden (1926; 53). I 1800-t's slutning faldt et gl. brandtræ ved og for Bjerggården i Himmark (54).

Syd for grænsen: Ved Årup i Strukstrup har stået et stort og tilsidst helt råddent træ, som ikke blev ryddet, da Årup ellers ville brænde; et træ ved Nykirke Præstegård må ikke kappes eller ryddes, så ofte man fjernede en gren døde en af præstegårdens beboere (55). I St. Stolt sogn var en gårds brand sat hen i to træer (56); et brandtræ ved Vedelspang i MSlesvig blev fjernet 1860–70 (57).

I *Folk og Flora* er omtalt 342 brand- og ulykkes-træer – på 55 lokaliteter (14,1 %) blev overtroen tilsyneladende bekræftet, da træet var forsvundet; hvidtjørn (÷ pesttjørne) udgør 24,3 %, eg 22,2 % og ask 10,6 %:

	Jylland	syd for grænsen	Fyn og øerne s.f.	Sjælland	Møn, Lolland, Falster	Born- holm	i alt	»be- kræftet«
Hvidtjørn (»tjørn«, »torn«)								
+ pesttjørne	32+21	15+1	5+16	27+10	2+1	1	82+49	8
Eg	47	16	8	2	3	2	78	9
Ask	33		1			2	36	14
Bøg	13	4	2	1			20	3
Lind	7	2	1	3			13	3
Pil	9	2	1				12	3
Poppel	9	2		1			12	2
Elm	7	1	1				9	2
Hyld	5	1					6	
Pæretræ	4				1		5	
Hestekastanie	3		1				4	
El	3		1				4	1
Kristtorn	3						3	1
Andre træer og buske	7	2	1	1		1	12	2
»Træer« (ikke botanisk identificeret)	38	4	1	3			46	7
	220 (+21)	49 (+1)	23 (+16)	38 (+10)	6 (+1)	6	342 (+49)	55

Et stort gammelt »værnetræ«, der rummer går- dens skæbne, stod (står?) i Vejstrup s.f. Kolding, ved gavll til Lyksgård i Sjølund, ved gård i Vej- strup skov og ved Olufskær (29). Man lod gerne et stort »gårdtræ« stå ved stuelængen, i ældre tid var det gårdens skytstræ (Bornholm; 58). Når en ejendom overtages, må man ikke fælde nogen af dens gl. træer, så tager man lykken fra går- den eller huset (Silkeborg o. 1880; 59), med dem forsvinder »noget« fra stedet (Tjæreby SVSjæl- land; 60). Når det sidste af træerne på Holme- gårds gårdsplads fældes eller dør, skal en i går- den dø, det skete så ofte et træ gik ud (60b).

Folk kastede sten op i et »lykketræs« hule stam- me i Selschaudal skov NVSjælland, stammen var tilsidst fyldt helt op, revnede og måtte fjer- nes (61), sml. bøg bd. 2 s. 37 nr. 220.

Man må i julen ikke bearbejde træ (ved), så får hønsene navlekylinger, og ikke »klæde træ« = hænge tøj til tørre på træer og buske, for så skal man klæde lig til fasten (62).

LITTERATUR: (1) 161 1906/23:1145; (2) 161 1906/ 23:3191; (3) 488g 1,39; (4) 161 1906/23:3285 (1938); (5) 941 150; (6) 450 120f; (7) 161 1906/23:4; (8) 455 9/1 1958; (9) 333h 19; (10) 310 2,1857,110; 24 15 (Få- revjle); (11) 616 1906/31d:293; (12) 161 1906/23:

882; (13) 228e 3,865f; (14) 827 1,47; (15) 310b 1,310; 466 275; (16) 941d 126f,162,179; (17) 891b 2,1819,82 (1600-t) jf. 152f; (18) 488i 1,164; (19) 161 1906/31d: 3243; (20) 1014 1925,5; (21) 161 1906/31d:2326; (22) 836 30,1944,40; (23) 934 758 (1928); (24) 806i 54; (25) 161 1930/5:165; (26) 161 1906/23:1054; (27) 488i 2,551; (28) 488j 2,460-62; (29) 955 1936,251-53; (30) 257 6,1923,25; 159 1928,61; (31) 159 1928,60; (32) 257 6,1923,14; 806 31; (33) 161 1906/31d:2682; (34) 961c 151; (35) 161 1906/23:3061; (36) 885 12, 1935-36,248; (37) 161 1906/31d:3071; (38) 830 2,1884, nr.468; (39) 161 1906/23:3084; (40) 161 1906/31d: 3102; (41) 161 1906/31d:3114; 885 11,1934-35,201; (42) 885 13,1936-37,133; (43) 885 14,1937-38,48; (44) 488j 2,460; (45) 885 1931,158 og 1943,59; 248 10, 1935,86; (46) 885 20,1944,34; (47) 159 1909,161; 885 19,1943,68; (48) 736 75; 159 1909,161; 944b 220; (49) 159 1909,162; 944b 220; 885 19,1943,67; (50) 885 19 1943,62,68; (51) 885 23,1947,190,194; (52) 736 34; 885 19,1943,63; (53) 944b 215,218; (54) 159 1909,66; 885 19,1943,63 og 23,1947,191; (55) 885 14,1937-38,118f, 124; (56) 885 15,1938-39,124f; (57) 357 18; (58) 92 1928,146; (59) 161 1906/23:2059 (1946); (60) 161 1906/23:457 (1933); (60b) 161 1927/1:1337; (61) 161 1906/23:294; (62) 488 6,269 og 9,33 jf. 891 27; 328e 115.

#### ANDEN OVERTRO

På et træ i Bredsten sogn findes et træ med en